

Neprihodujuće izloženosti banaka: analitički okvir za identifikaciju, odrednice i strategije upravljanja

Banks' non-revenue exposures: analytical framework for identification, determinants and management strategies

Prof. dr. sc. ANITA PAVKOVIĆ
Ekonomski fakultet, Katedra za financije
Sveučilište u Zagrebu
Trg J. F. Kennedyja 6, 10000 Zagreb
Hrvatska

apavkovic3@net.efzg.hr

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-3239-9509>

Prethodno priopćenje / *Preliminary communication*

UDK / UDC: 336.71:336.77

Primljeno / Received: 05. rujna 2022. / September 05th, 2022.

Prihvaćeno za objavu / Accepted for publishing: 19. rujna 2022. / September 19th, 2022.

DOI: 10.15291/oec.3902

Sažetak: Banke kao specijalisti za preuzimanje i upravljanje rizicima, u svojem su poslovanju najviše izložene kreditnom riziku, a neprihodujuće izloženosti u najvećoj mjeri posljedica su odobrenih rizičnih kredita. Cilj rada je odrediti ključne elemente iz definicije loših plasmana i njihovu evoluciju, čimbenike zastupljenosti, trenda i strukture, te dati preporuke upravljačima banaka u izboru strategija u upravljanju kreditnim portfeljima lošije kvalitete radi opće optimizacije efikasnosti poslovanja same banke. Za kreiranje sadržaja rada koriste se spoznaje i iskustvena sinteza iz različitih pristupa u primarnim i sekundarnim istraživanjima posljednjih desetljeća. Komparacijom i kritičkom iskustvenom evaluacijom, s aspekta osuvremenjivanja poslovnih modela banaka u današnjem reformiranom i postkriznom regulatornom, supervizorskom i poslovnom okviru poslovanja banaka, identificirane su ključne odrednice neprihodujuće izloženosti banaka kroz inovirani analitički okvir, analizu tekućih tržišnih podataka i prijedloge rješenja. Stoga je rad svojevrsna metaanaliza dosadašnjih rezultata istraživanja kroz sustavnu polazišnu osnovu i podlogu novim znanstveno-istraživačkim radovima na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: neprihodujuće izloženosti, upravljanje lošim plasmanima, indikatori neprihodujućih izloženosti

JEL klasifikacija: E51

Abstract: The banks as specialists in underwriting and risk management are mostly exposed to credit risk in their operations and non-revenue exposures are to the greatest extent the result of approved risky loans. The aim of the paper is to determine the key elements from the definition of bad placements and their evolution, factors of representation, trend and structure, and provide recommendations to bank managers in selecting the strategies to manage the credit portfolios of poor quality for general

optimization of the bank's own business efficiency. Knowledge and experiential synthesis of various approaches in primary and secondary research of recent decades have been used to create the content of the paper. Key determinants of non-revenue exposure of banks were identified through an innovative analytical framework and analysis of current market data and proposed solutions. It was successfully achieved through comparison and critical experiential evaluation, starting from the aspect of modernizing the business models of banks in today's reformed and post-crisis regulatory, supervisory and business framework of bank operations. Hence, the paper is a specific meta-analysis of previous research results obtained through a systematic inception point and a foundation for new scientific research papers in the Croatian language.

Keywords: non-performing exposures, non-performing loans management, non-performing exposure indicators.

JEL Classification: E51

1 Uvod

Kredit, kreditne aktivnosti i struktura kredita determinante su razvoja svakog društva i ekonomije. Mnogobrojna istraživanja upućuju na usku povezanost zastupljenosti kredita i rasta ekonomije (Cappiello et al., 2010; Balta i Vasiček, 2015). Loši krediti u širem smislu ili preciznije neprihodujuće izloženosti banaka fenomen su koji se povijesno ponavlja i u korelaciji je s ekonomskim ciklusima (Bernanke i Gertler, 1989; Bernanke et al., 1999). Povratna veza njihova trenda i strukture s ekonomskim kretanjima i detektiranje čimbenika utjecaja na njihov sadržaj, kretanja, očekivanja i eskalaciju predmeti su mnogih drugih znanstvenih i stručnih radova. Mapiranje prihvatljive razine i održiva redukcija neprihodujućih izloženosti u bankovnim bilancama korisno je za ekonomiju iz makroprudencijalne i mikroprudencijalne perspektive, ali i za opću efikasnost poslovanja banaka i zadovoljstva njihovih klijenata. Brojni radovi potvrđuju važnost kreditnih aktivnosti za ekonomski razvoj, brigu regulatora i supervizora za financijsku stabilnost koja može biti poljuljana značajnim udjelima imovine lošije kvalitete, ali i politike banaka u svrhu optimizacije poslovanja i veće efikasnosti (Moccerro et al., 2014; Europska investicijska banka, 2014). Na temelju nalaza primarnih istraživanja i identificirane važnosti tematike u radu se prezentiraju najvažnije odrednice optimizacije upravljanja lošim dijelom aktiva banaka. U prvom dijelu rada definira se različita tipologija izloženosti banaka rizicima, posebice kreditnom kao najzastupljenijem, interakciji izloženosti sa svim poslovnim linijama banke, problematici nestandardizirane definicije te razlozima i načinima njezine standardizacije i današnje klasifikacije izloženosti. Drugi dio rada kritički izdvaja najvažnije indikatore kvalitete aktive u današnjem statističkom, računovodstvenom i supervizorskom okviru te na temelju podatkovne podloge upućuje na aktualne trendove i indicije za buduća očekivanja. Treći, završni dio rada daje usporedbu raznih preventivnih i naknadnih, internih i eksternih metoda upravljanja neprihodujućim izloženostima koje nisu međusobno isključive, a optimiziranom primjenom mogu se postići višestruke koristi. Rad daje preporuke donositeljima odluka za njihovo preveniranje, identificiranje, upravljanje i posljedično *ex post* tehnike njihova rješavanja.

Radi potkrepljenja naslovom definirane teze koriste se iskustvene spoznaje temeljene na dosadašnjim primarnim i sekundarnim istraživanjima. Radom se daju i osvrti na recentne aktivnosti i trendove na tržištu imovine lošije kvalitete i preporuke svim dionicima o razboritom upravljanju ovim izazovnim dijelom aktive banaka. Posebice se promoviraju inovativne, manje konvencionalne tehnike upravljanja klasom imovine lošije kvalitete kao komplementarne dosadašnjim praktičnim rješenjima u sustavima gdje ona predstavlja značajniji udjel u poslovanju. Holističkim pristupom tematici daje se dobra podloga za šira i dublja buduća znanstvena istraživanja na hrvatskom jeziku.

2 Izloženost kreditnom riziku i standardizacija definicija

Upravljanje rizicima je skup postupaka i metoda za utvrđivanje, mjerenje, odnosno procjenjivanje, ovladavanje i praćenje rizika, uključujući i izvješćivanje o rizicima kojima je kreditna institucija izložena u svojem poslovanju. Kreditna institucija dužna je sustavom upravljanja rizicima obuhvatiti kreditni rizik kao najvažniji, ali i ostale rizike inherentne njihovom poslovanju.ⁱ Banka je dužna organizirati jedinice za upravljanje svim značajnim rizicima, uključujući odgovarajuće kadrove s potrebnim stručnim znanjem i iskustvom u upravljanju rizicima, za poslove vrednovanja imovine kao i uspostaviti odgovarajuće linije izvještavanja o rizicima prema upravljačkim tijelima.

Kreditna institucija dužna je osigurati da u svakom trenutku ima odgovarajući iznos kapitala razmjern vrstama, opsegu i složenosti poslova koje obavlja i rizicima kojima je izložena ili bi mogla biti izložena u pružanju tih usluga. Banka za izračun svojih iznosa izloženosti ponderiranih rizikom odnosno kapitalne zahtjeve za kreditni rizik, najčešće primjenjuju standardizirani pristup (oko tri četvrtine svih izloženosti) ili, ako su to nadležna tijela odobrila, pristup zasnovan na internim rejting-sustavima uključujući vlastite procjene vjerojatnosti gubitaka zbog vjerojatnosti nastanka statusa neispunjavanja obveza i gubitaka. Primjena pondera rizika temelji se na kategoriji izloženosti u koju se raspoređuje izloženost i na njezinoj kreditnoj kvaliteti.ⁱⁱ

U procesu procjene pondera rizika u obzir se uzimaju kvantitativni faktori (npr. dugoročna stopa statusa neispunjavanja obveza), kvalitativni faktori (skupina izdavatelja, raspon kreditnih procjena, značenje svake kreditne procjene i definicija nastanka statusa neispunjavanja obveza). Uspoređuju se ostvarene stope statusa neispunjavanja obveza za svaku kreditnu procjenu te ih uspoređuju s referentnim vrijednostima određenim na temelju ostvarenih stopa statusa neispunjavanja obveza koje su zabilježile druge vanjske institucije za procjenu kreditnog rizika u skupini izdavatelja koja predstavlja ekvivalentnu razinu kreditnog rizika i sl.ⁱⁱⁱ

Struktura imovine, njezina kvaliteta i posljedični potencijalni kreditni rizik povezan s kvalitetom aktive i investicijskih portfelja čini glavninu bankovne aktive. Pokazatelji kvalitete imovine pokazuju postojeći i potencijalni kreditni rizik povezan s kvalitetom aktive, investicijskih portfelja i izvanbilančnih aktivnosti.^{iv} Kreditni rizik je potencijalni rizik u slučaju da dužnik ili druga ugovorna strana neće moći podmiriti obveze u skladu s definiranim uvjetima. Navedeni rizik je najviše nadzirano područje bankovnih poslovnih modela i stoga je važno nadzirati trendove, strukturu i okidače volatilnosti kreditnog rizika.

Cilj upravljanja kreditnim rizikom je maksimizacija bankovne riziku prilagođene stope povrata održavanjem izloženosti riziku unutar zadanih parametara. Kreditna institucija dužna je tijekom cijelog razdoblja trajanja ugovornog odnosa procjenjivati kreditnu kvalitetu izloženosti i provoditi klasifikaciju tih izloženosti u odgovarajuće rizične skupine.

Dugi niz godina definicija loših kredita^v u bonitetnom, računovodstvenom i statističkom smislu nije bila ujednačena pa samim time ni njihovo tumačenje, vrednovanje, usporedba, rezervacije i učinak na bankovnu uspješnost i ekonomiju. Različit je bio računovodstveni pristup u europskim zemljama (neke su imale nacionalne standarde, a neke međunarodne standarde financijskog izvještavanja), neke su zemlje imale nacionalne definicije loših kredita i prakse standarda vrednovanja kolaterala usmjerene na vanjske stručnjake.^{vi} Lokalni regulatori u nekim državama zahtijevali su uspostavljanje posebnih organizacijskih jedinica (npr. jedinice za upravljanje nepodmirenim dospjelim dugovanjima) u bankama s „lošim“ klijentima i kreditima, koji se moraju odvojiti od odjela prodaje, neki regulatori postavili su specifične faktore konverzije za devizne kredite i računanje neto sadašnje vrijednosti kredita (primjerice Hrvatske i Mađarske), a više od polovice država ima licence i regulatorni okvir za „loše“ banke.

Prikaz 1. Evolucija definicija loših kredita

Postoje tri općeprihvaćena institucionalna pristupa definiranju loših kredita. Institut za međunarodne financije (IIC) i njihova radna skupina o kvaliteti kredita 1999. godine prva je klasificirala kredite u pet podskupina, a tri zadnje kategorije identificirane su kao loši krediti što znači da otplata glavnice i/ili kamate je u kašnjenju 90, 180 i 365 dana (Krueger, 2002).

Prema Međunarodnom monetarnom fondu (IMF) iz 2006. godine, „krediti su loši kad su plaćanja glavnice i kamata u kašnjenju 90 dana ili više ili otplata kamate koje korespondiraju s tri mjeseca ili više su kapitalizirane (reinvestirane u iznos glavnice), refinancirane ili restrukturirane novim kreditom (u tom slučaju plaćanja su otkazana po sporazumu). Kriterij kašnjenja duljeg od 90 dana najčešće se koristio za utvrđivanje ako je neki zajam nekvalitetan, a uz navedene kriterije, nekvalitetni zajmovi bi trebali uključivati i one s plaćanjima kraćim od 90 dana koje je nadzor prepoznao kao nenaplative – npr. situacija u kojoj dužnik podnese zahtjev za stečaj.

Prema Bazelskom odboru za bankovnu superviziju (BCBS) iz 2006. godine, „neplaćanje se odnosi na pojedinačnog dužnika kada se dogodi jedan ili oboje i to: banka utvrđuje da dužnik nije voljan platiti svoj kredit u cijelosti a da banka ne poduzima aktivnosti naplate kolaterala (ako on postoji) i/ili dužnik je u kašnjenju više od 90 dana za neku materijalnu kreditnu obvezu bankovnoj grupi“. Isti odbor u travnju 2017. godine objavio je finalne preporuke za lošu imovinu (BCBS, 2016), koje su definirale neprihodujuće izloženosti kao sve izloženosti koje su „u kašnjenju“ pod Baselskim pravilima iz 2006. godine (članak 452.) kao i „sve izloženosti koje su kreditno umanjene“ (engl. *credit-impaired*) što znači da je izloženost doživjela smanjenje vrijednosti i ispravke vrijednosti zbog pogoršanja kreditne sposobnosti prema računovodstvenom okviru i/ili „sve ostale izloženosti koje nisu u kašnjenju ili smanjene vrijednosti“, ali su: a) materijalne izloženosti koje su u kašnjenju više od 90 dana, ili b) gdje postoji činjenica da otplata prema ugovornim uvjetima, originalne ili modificirane, (otplate glavnice i kamate) nisu izvjesne bez upotrebe kolaterala, bez obzira jeli izloženost tekuća i bez obzira na broj dana kašnjenja.

U smislu standardizacije definicije posljednjih nekoliko godina postignuti su značajni napreci u području Europske unije. Tako je Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo donijelo konačan nacrt provedbe tehničkih standarda koji je dodatan koncept za procjenu kvalitete imovine (Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, 2014). Nekvalitetni zajmovi su oni koji ispunjavaju jedan ili oba sljedeća kriterija: naplata kasni više od 90 dana i procjenjuje se da dužnik vjerojatno neće platiti svoje kreditne obveze bez realizacije kolaterala, bez obzira na to što je neki iznos već možda dospio i bez obzira na broj dana koji su dospjeli. Zajmovi se trebaju kategorizirati u cijelom iznosu, ne uzimajući u obzir postojanje kolaterala. Izloženost nekvalitetnim zajmovima je „dospjela“ kada bilo koji iznos glavnice, kamata i/ili naknada nije plaćen na datum dospijeca. Obveza se u svojem nominalnom iznosu smatra lošom izloženošću ako povučena ili na neki drugi način upotrijebljena dovodi do rizika neplaćanja u potpunosti bez realizacije kolaterala.

Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo izloženost prestaje smatrati lošom ako su ispunjeni svi sljedeći uvjeti: 1) ako izloženost udovoljava izlaznim kriterijima koje je postavila institucija za prekidanje umanjena i zadanu klasifikaciju, 2) ako se situacija kod dužnika poboljšala do mjere da će se vjerojatno izvršiti cjelokupnu otplatu prema izvorniku ili ako je primjenjivo prema modificiranim uvjetima i 3) ako dužnik nema nijedno plaćanje koje kasni više od 90 dana.

Izloženost ostaje klasificirana kao neprofitabilna sve dok svi navedeni uvjeti nisu ispunjeni, iako su možda zadovoljeni izlazni kriteriji institucije za umanjena i zadanu klasifikaciju. Izloženosti koje kasne s naplatama trebale bi se zapisivati i izvještavati odvojeno, ovisno jesu li i dalje profitabilne ili ne. Nekvalitetne, tj. neprofitabilne izloženosti razvrstavaju se prema vremenskom okviru. Izloženosti koje ne kasne ili kasne manje od 90 dana, ali su svejedno identificirane kao nekvalitetne zbog vjerojatnosti nepotpune otplate trebaju se voditi zasebno, a izloženosti s kašnjenjem duljim od 90 dana i vjerojatnosti nepotpune otplate trebale bi se raspoređivati prema intervalima za koja kasne.

Podaci o akumuliranom umanjenju vrijednosti, tj. o akumuliranim promjenama fer vrijednosti zbog kreditnog rizika predstavljaju umanjena knjigovodstvene vrijednosti izravno ili korištenjem računa ispravka vrijednosti. Oni se iskazuju u podacima o akumuliranom umanjenju vrijednosti za profitabilne izloženosti. Kreditna institucija dužna je propisati indikatore koji upućuju na to da dužnik neće u cijelosti podmiriti svoje obveze (npr. evidentne znatne financijske poteškoće dužnika, kršenje ugovora, postojanje realne vjerojatnosti pokretanja stečajnog postupka ili poduzimanje druge pravne radnje /financijske reorganizacije/ koja je uzrokovana lošim financijskim položajem dužnika).

Sve izloženosti dijele se u tri rizične skupine odnosno podskupine (ukupno šest skupina, odnosno podskupina). Umanjenje vrijednosti po pojedinim izloženostima klasificiranim u rizične skupine 2 i 3 utvrđuje se kao pozitivna razlika između bruto knjigovodstvenog iznosa pojedine izloženosti i sadašnje vrijednosti procijenjenih dužnikovih budućih novčanih tokova, diskontiranih uz primjenu efektivne kamatne stope. Tijekom trajanja ugovornog odnosa kreditna institucija dužna je redovito, a najmanje svaka tri mjeseca, ponovno procjenjivati rizičnost izloženosti te umanjenje vrijednosti i rezerviranja. Kreditna institucija dužna je propisati kriterije postupanja pri restrukturiranju izloženosti, s restrukturiranim izloženostima za sve vrijeme trajanja kreditnog odnosa.

Posebnim podzakonskim aktom Hrvatska narodna banka klasificira izloženosti u rizične skupine i kriterije u Hrvatskoj (kreditna sposobnost, urednost u podmirivanju obveza dužnika prema kreditnoj instituciji i drugim vjerovnicima, kvaliteta instrumenata osiguranja po pojedinoj izloženosti). Klasificiraju se sve bilančne i izvanbilančne stavke koje se odnose na pojedini financijski instrument, način utvrđivanja kreditnih gubitaka, način provođenja umanjenja vrijednosti bilančnih stavki i rezerviranja za izvanbilančne stavke, definicije adekvatnih instrumenata osiguranja izloženosti za potrebe utvrđivanja očekivanih budućih novčanih tokova (Hrvatska narodna banka, 2017). Kreditna institucija dužna je izvještavati Hrvatsku narodnu banku o stanju izloženosti klasificiranih u rizične skupine na način i u rokovima propisanim odlukom kojom se uređuju supervizorski izvještaji kreditnih institucija i odlukom o statističkom i bonitetnom izvješćivanju.

U rizičnu skupinu A (skupinu 1) mogu se rasporediti samo izloženosti prema dužniku koji nije u statusu neispunjavanja obveza i to u podskupinu A-1 ako se nakon početnog priznavanja kreditni rizik pojedine dužnikove izloženosti nije znatno povećao i A-2 ako se nakon početnog priznavanja kreditni rizik pojedine dužnikove izloženosti znatno povećao. Kreditna institucija dužna je izloženosti prema dužniku klasificirati u skupinu 2 i to u rizičnu podskupinu B-1 ili lošiju (B-2, B-3) i provesti odgovarajuće umanjenje vrijednosti i rezerviranje. Ako razina umanjenja vrijednosti i rezerviranja iznosi 100 % iznosa izloženosti, a još uvijek se nisu stekli uvjeti za otpis potraživanja po takvim izloženostima, kreditna institucija dužna je izloženost rasporediti u rizičnu skupinu C (skupina 3).

Kako bi banka neutralizirala navedeni kreditni rizik, ona procjenjuje očekivani budući gubitak po kreditu i izdvaja odgovarajuću rezervaciju za takav gubitak. Kako bi se apsorbirali ti gubici, banke koriste vlastiti kapital – izdvajanjem rezervacija ostvaruju gubitak smanjujući svoj kapital za iznos koji neće moći naplatiti klijentima.

Banke ne moraju izdvajati rezervacije za punu vrijednost neprihodujućih kredita, jer uvijek postoji mogućnost da će klijent otplatiti dio svojega kredita. Također, banke mogu i djelomično nadoknaditi iznos kredita prodajom imovine koju je dužnik dao kao kolateral, stoga bi rezervacijom samo trebao biti pokriven očekivani neto gubitak. Pravnim okvirom EU-a propisan je minimalni omjer pokrića koji su banke obvezne održavati.

Kalendar rezervacija je pravovremeno izdvajanje dostatnih rezervacija. Banke ne smiju predugo odgađati pokrivanje neprihodujućih kredita. Velik broj alata i mehanizama uspostavljen je kako bi se osiguralo da ih banke, uz držanje dostatnih rezervacija za gubitke, pravovremeno izdvajaju. Jedan od spomenutih mehanizama je unaprijed utvrđen kalendar rezervacija koji se smatra zaštitnom mjerom kako bi se izbjeglo nedovoljno pokriće neprihodujućih kredita. Stoga se potrebna razina pokrića s

vremenom postupno povećava dok ne dosegne 100 %. U slučaju da kredit nije osiguran, banka mora u potpunosti pokriti navedeni kredit u roku od maksimalno tri godine, a osigurani krediti moraju biti u potpunosti pokriveni u roku od sedam do devet godina.

Ključni ciljevi uvođenja mjera za restrukturiranje (engl. *forbearance*) je omogućavanje dužnicima da izađu iz statusa neprihodujućih izloženosti ili preveniranje da dužnici dođu u status neprihodujućih izloženosti. U svakom slučaju cilj tih mjera je povratak na situaciju održive otplate duga. Ove mjere moraju biti usklađene s mogućnostima dužnika i biti pravovremene.

Regulatori su naveli 14 kratkoročnih i dugoročnih mjera restrukturiranja, no lista se može i nadopuniti. Tako su potkraj rujna 2021. godine restrukturirane profitabilne izloženosti iznosile 1,1 %, neprihodujuće izloženosti 1,3 % ukupnih izloženosti, a omjer restrukturiranih izloženosti 2,1 % i omjer neprihodujućih izloženosti 2,3 % u Europskoj uniji (Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, 2022).

3 Analitička podloga i ključni indikatori razvrstavanja aktive i neprihodujuće izloženosti

Kvaliteta imovine važna je različitim dionicima i interesnim skupinama kao što su: banke i ostali kreditori, klijenti (zajmoprimci), upravljačka tijela (menadžment), vlasnici, država, supervizori, regulator/i, porezni obveznici, gospodarski subjekti i sl. Inovirani set pokazatelja rizičnosti u bankovnim sustavima zemalja Europske unije sastoji se od izabranih mjera rizika iz skupina solventnosti, kvalitete imovine, profitabilnosti, financiranja i likvidnosti. Pokazatelji su razvijeni radi bolje podloge za supervizorske i regulatorne ciljeve, a posredno i razvoj inovativnih financijskih tehnika i instrumenata. Šira svrha inoviranoga metodološkog okvira^{vii} je i informacija široj javnosti o načinu izračuna pokazatelja, ali i primjena i usporedba indikatora na različitom uzorku banaka (Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, 2019).

Vodič je dinamičan dokument i prilagođava se periodično novim iskustvima i promjenama u zahtjevima supervizorskog i drugih izvještavanja. Izabrani pokazatelji kvalitete aktive fokusiraju se na razinu rezervacija za pokrivanje dospjelih dugova, neprihodujuće imovine, dok drugi pokrivaju druga područja kvalitete imovine kao što je računovodstveno fer vrednovanje prema međunarodnim standardima financijskog izvještavanja i važnost mjera za restrukturiranje ili izloženosti resekuritiziranim subjektima.

Analitički pokazatelji odnose se na granularne podatke o klasama imovine ili sektore kao što su korporacije, velike i strane izloženosti prema jednoj ili skupini zemalja. Kvaliteta aktive u supervizorske svrhe sadržava 223 analitička pokazatelja i nekoliko ostalih pokazatelja (npr. geografska rasprostranjenost najviših neprihodujućih izloženosti).

Neki od navedenih pokazatelja mogu se promatrati korištenjem matrice (zemlja, grupe u zemlji, kategorije imovine, sektori i sl.).

Općenito dijele se na sedam kategorija: prva skupina sadržava 17 indikatora (odnosi se na neprihodujuće izloženosti (kredit, zadužnice) komparirano s drugim značajnim podacima, druga skupina uključuje 14 indikatora koji se odnose na imovinu s umanjnjem vrijednosti (engl. *impaired*, MFSI impaired imovina je skupina 3 imovine).

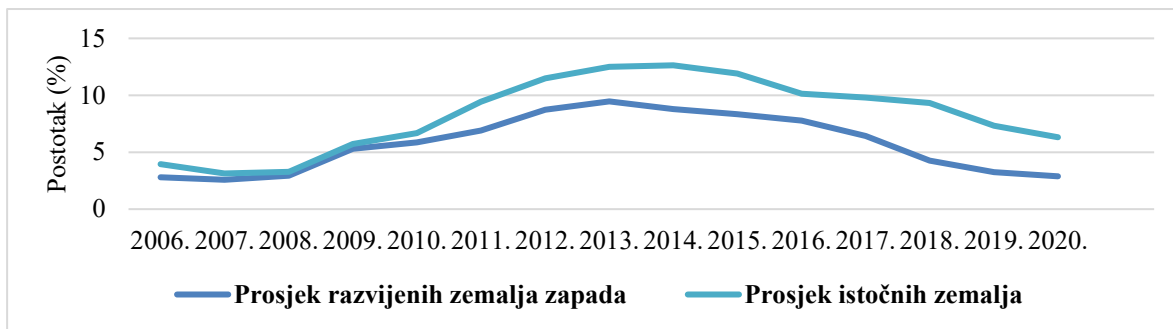
Četvrta skupina odnosi se na razinu restrukturiranih profitabilnih i restrukturiranih neprofitabilnih izloženosti. Zatim su uključene neprihodujuće izloženosti koje omogućuju usporedbu. Šesta skupina ima pet indikatora koji pokrivaju vrijednosna usklađenja i rezervacije (reduciranjem računovodstvene vrijednosti imovine) po instrumentima (kredit, vlasnički kapital i sl.). Sedma skupina indikatora pokazuje vrijednosti udjela u kategoriji umanjnja vrijednosti, klasificiranih u različite razine (Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, 2019).

Tablica 1. Najčešće korišteni indikatori za statističko i regulatorno mjerenje kvalitete aktive

Indikator	Opis
Stopa neispunjavanja obveza (engl. <i>default rate</i>)	Postotak izdanih kredita koje je kreditor otpisao kao neotplaćene nakon prolongiranog perioda neplaćanja.
Očekivani gubitak (engl. <i>expected loss</i>)	Očekivani gubitak je suma vrijednosti svih mogućih gubitaka iz kredita, svaki multipliciran vjerojatnošću gubitka.
Neočekivani gubitak (engl. <i>unexpected loss</i>)	Neočekivani gubitak je najgori mogući financijski gubitak iz pojedinog događaja ili realizacije rizika.
Izloženosti u trenutku neispunjenja obveza (engl. <i>exposure of default – EAD</i>)	Predviđeni iznos izloženosti (gubitaka s kojima je suočena banka) u trenutku neispunjenja obveza.
Vjerojatnost nastanka neispunjenja obveza (engl. <i>probability of default – PD</i>).	Vjerojatnost nastanka statusa neispunjavanja obveze druge ugovorne strane tijekom jednogodišnjeg razdoblja.
Omjer gubitka po izloženosti zbog neispunjavanja obveze (engl. <i>loss given default – LGD</i>).	Omjer gubitka po izloženosti zbog neispunjavanja obveze druge ugovorne strane i iznosa izloženosti u trenutku neispunjavanja obveze.
Oporavljeni iznos (engl. <i>recovery rate – RR</i>).	Oporavljeni iznos u trenutku neispunjenja obveze (postotak oporavljenog kredita kada dužnik ne može u potpunost vratiti preostali iznos kredita).
NPK i NPI udjeli (engl. <i>non-performing loans</i> i engl. <i>non-performing exposures</i>)	Omjer neprihodujućih kredita i potraživanja je odnos loših kredita i potraživanja i ukupnih kredita i potraživanja koji upućuje na ukupnu kvalitetu imovine banke. Udio NPI uključuje i ostale izloženosti kreditnom riziku.
Texas omjer – opterećenje ukupnog bankarskog kapitala neto NPK	Dobije se dijeljenjem ukupne vrijednosti bankovnih neprihodujućih izloženosti sumom osnovnoga kapitala banke i rezervacija za kreditne gubitke.
Restrukturirana profitabilna izloženost, A-1 (engl. <i>forbearance performing</i>)	Iznos izloženosti koji se nakon početnog priznavanja nije znatnije pogoršao.
Restrukturirana neprofitabilna izloženost, B-1 (engl. <i>forbaerance non performing</i>)	Iznos izloženosti koji se nakon početnog priznavanja znatnije pogoršao.
Udio refinanciranog/restrukturiranog portfelja (engl. <i>forbearance ratio</i>)	Udjel izloženosti koji su pod mjerama restrukturiranja.
Pokrivenost portfelja rezervacijama (engl. <i>coverage ratio</i>)	Omjer pokrića neprihodujućih kredita su akumulirana rezerviranja i promjene u fer vrijednosti kreditnog rizika loših kredita i potraživanja prema ukupnim lošim kreditima koji pokazuje razinu pokrića.
Skupine 1, 2, 3 (engl. <i>stages 1, 2, 3</i>)	Klase imovine prema kvaliteti.

Izvor: prema 8. Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo (2019). *The EBA Methodological guide, Risk indicators and detailed risk analysis tools*, Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, Pariz.

Prema Grafikonu 1., kretanje udjela neprihodujućih kredita u ukupnim kreditima je takvo da su ti udjeli rasli kao posljedica financijske krize od 2008. do 2013. godine nakon čega su se počeli smanjivati. Taj trend smanjivanja dijelom je prekinut ili umanjen zbog COVID pandemije i posljedičnog rasta rezervacija. Grafikon pokazuje da su udjeli prosječno viši u kategoriji uzorka analiziranih istočnih zemalja.

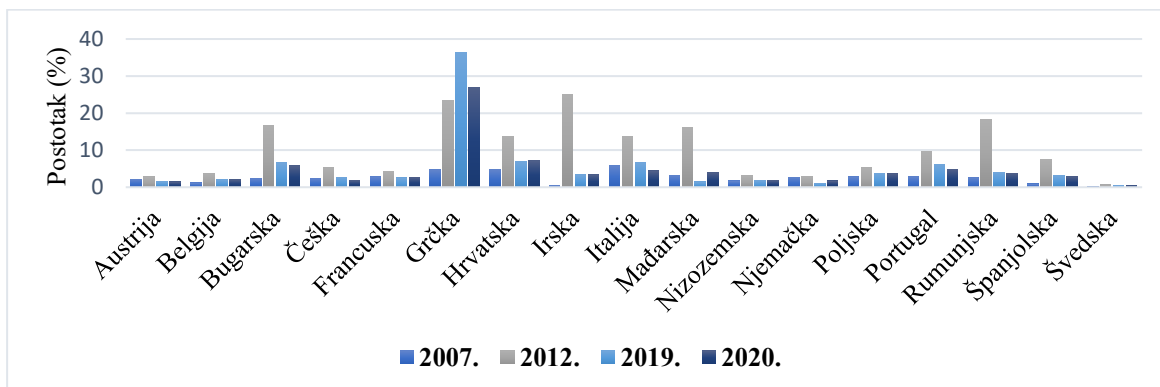

Grafikon 1. Kretanje neprihodujućih kredita u ukupnim kreditima u izabranim zemljama Europske unije (u postocima) 2006. – 2020. godine

Izvor: izrada autora prema podacima Međunarodnog monetarnog fonda (2022)

*Istočne zemlje: Hrvatska, Mađarska, Slovenija, Češka, Bugarska, Poljska, Grčka, Slovačka, Austrija. Zapadne zemlje: Francuska, Italija, Njemačka, Portugal, Španjolska, Irska, Nizozemska, Velika Britanija.

U lipnju 2021. godine u odnosu na lipanj 2020. godine ukupni iznosi kredita i potraživanja narasli su za 6 %, neprihodujuće izloženosti su se smanjile za 14 %, ukupne rezervacije se smanjile za 12 %, rezervacije za neprihodujuće izloženosti smanjile su se za 18 %, rezervacije za profitabilne kredite (kategorija A-1) povećale su se 6 %, rezervacije za razinu 1 smanjile su se 7 %, a rezervacije za razinu 2 porasle su 14 % u EU/EEA (Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, 2022). Iznos neprihodujućih kredita potkraj rujna 2021. godine u EU/EEA je 442 mlrd. eura odnosno 2,3 % pri čemu je u skupini 1 88,2 % (Hrvatska 84,9 %), skupini 2 8,8 % (Hrvatska 10,8 %) i skupini 3 2,8 % (Hrvatska 4,2 %). Pokrivenost u skupini 1 bila je 0,2 % (Hrvatska 0,5 %), skupine 2 4,1 % (Hrvatska 8,6 %) i skupine 3 47,3 % (Hrvatska 63,2 %).

Grafikon 2. Neprihodujući krediti u ukupnim kreditima pojedinih zemalja EU, izabrane godine (u postocima)

Izvor: izrada autora prema podacima Međunarodno monetarnog fonda (2022)

* Za Francusku, Mađarsku, Bugarsku, Poljsku i Grčku nema dostupnih podataka na IMF-u za 2007. godinu, tako da su uzeti podaci iz 2008. godine

Na Grafikonu 2. prikazani su usporedni podaci o udjelima neprihodujućih kredita u izabranim zemljama EU/EEA gdje je za četiri promatrane godine prikazan uglavnom pad značajnosti, no izdvojile bi se države koje su 2012. godine imale značajne i izrazito visoke udjele kao što su Bugarska, Grčka, Irska, Italija, Mađarska, Portugal, Mađarska i sl. Ukupna vrijednost financijske imovine mjerene po fer

vrijednosti potkraj lipnja 2019. godine kreditnih institucija u Europskoj uniji iznosila je 8.108 mlrd. eura, od čega su Francuska i Velika Britanija evidentirale više od 50 %, a kreditne institucije u Hrvatskoj imale su samo 5,3 mlrd. eura. Potkraj rujna 2021. godine ukupna financijska imovina mjerena po fer vrijednosti iznosila je 5.448 mlrd. eura od čega Francuska gotovo 40 % i Njemačka 18 %. Skupina 1 iznosila je 35,7 %, skupina 2 59,8 % i skupina 3 oko 4,5 % u EU/EEA. Skupina 1 je u Hrvatskoj iznosila 43 %, skupina 2 50,1 % i skupina 3 oko 6,9 %, pri čemu je ukupna financijska imovina mjerena po fer vrijednosti iznosila samo 0,09 % ukupne takve imovine u EU/EEA (Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, 2022). Značajniji pad i različita geografska distribucija posljedica je izlaska Velike Britanije iz Europske unije.

Tablica 2. Sektorska distribucija kredita i potraživanja kreditnih institucija poduzećima prema NACE klasifikaciji djelatnosti i udjeli neprihodujućih kredita, 2020. godine (u postocima)

	Kreditni EU/EEA (%)	Kreditni Hrvatska (%)	NPK EU/EEA (%)	NPK Hrvatska (%)
A Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	3,8	5,1	4,9	6,2
B Rudarstvo i vađenje	1,4	0,5	6,6	1,1
C Prerađivačka industrija	15,3	18,0	4,7	10,9
D Opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija	4,8	6,2	1,6	0,6
E Opskrba vodom; uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te djelatnosti sanacije okoliša	0,9	2,8	2,2	6,8
F Građevinarstvo	5,2	7,5	9,1	8,7
G Trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikala	12,8	18,3	4,8	5,8
H Prijevoz i skladištenje	5,9	9,0	4,9	5,4
I Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane	2,9	13,4	9,5	9,5
J Informacije i komunikacije	2,6	2,8	2,5	11,3
K Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	4,2	0,1	3,0	7,0
L Poslovanje nekretninama	25,4	7,3	2,4	6,5
M Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	4,7	4,2	4,1	5,7
N Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	4,0	2,1	3,9	19,2
O Javna uprava i obrana; obvezno socijalno osiguranje	0,3	0,4	1,6	0,0
P Obrazovanje	0,3	0,3	4,0	11,2
Q Djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi	1,8	0,6	2,4	1,5
R Umjetnost, zabava, rekreacija	0,6	1,1	7,7	10,5
S Ostale uslužne djelatnosti	3,0	0,4	4,2	15,9
Sve djelatnosti	100,00	100,00		

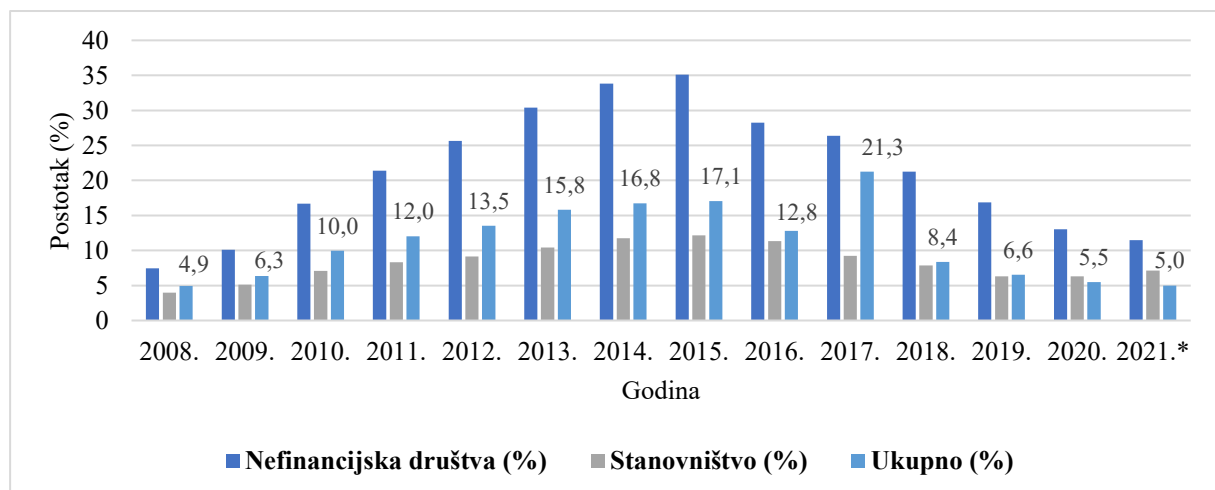
Izvor: Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo (2022). Risk Dashboard, Data as of Q3 2021, Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, Pariz.

Prema klasifikaciji djelatnosti, različita je zastupljenost kredita i potraživanja u Europskoj uniji i Hrvatskoj, a posljedično i kvaliteta tih portfelja. Tako se može naglasiti granična razdjelnica djelatnosti sa značajnim neprihodujućim izloženostima u EU-u (djelatnosti B, F, H), umjerenom (djelatnosti A, C, G, H, J, K, L, M, N, P, Q, R, S), a u isto vrijeme u Hrvatskoj izrazito značajna izloženost neprihodujućim izloženostima (djelatnosti C, J, N, P, R, S), značajne izloženosti (djelatnosti A, E, F, G, H, I, K, L, M), a u kategoriji umjerenih i minimalnih izloženosti je jako malo kreditnih izloženosti.

Općenito, posljednjih desetak godina u Europskoj uniji primjetan je trend značajnijeg smanjivanja neprihodujućih izloženosti pri čemu su i neke zemlje Unije imale značajnije izloženosti koje još nisu svedene na prihvatljive razine, dok je trend smanjivanja prisutan i u Hrvatskoj. Kvaliteta nije stabilizirana do umjerenih ili minimalnih razina do početka pandemije. Dolaskom pandemije i posljedicama na ekonomski i financijski sustav ciklus pogoršanja je ponovno počeo, no zemlje koji su stabilizirale indikatore našle su se u boljoj poziciji.

Na Grafikonu 3. prikazani su udjeli neprihodujućih izloženosti u Hrvatskoj po sektorima u razdoblju od 2008. do 2021. godine.

Kulminacija udjela bila je u razdoblju od 2013. do 2015. godine, no i u 2021. godini relativno su visoki udjeli, pri čemu je sektor dužnika nefinancijskih društava značajno viši po udjelu neprihodujućih izloženosti u odnosu na sektor stanovništva.

Grafikon 3. Udio neprihodujućih kredita u ukupnim kreditima u Hrvatskoj, 2008. – IX./2021. godine
Napomena: * deveti mjesec 2021. Brojevima iznad stupaca prikazan je ukupan postotak.

Izvor: izrada autora prema podacima HNB-a (2022)

U Hrvatskoj se zahvaljujući daljnjem smanjenju neprihodujućih kredita nefinancijskih društava nastavio trend poboljšavanja kvalitete ukupne aktive i pad udjela neprihodujućih kredita u ukupnim kreditima na 4,7 % potkraj trećeg tromjesečja 2021. godine.

Neprihodujući krediti porasli su u portfelju kredita kućanstvima, no nova kreditna aktivnost amortizirala je taj rast, pa se udio zadržao na 7,1 % u sektoru kućanstava. I nadalje je povišen udio kredita kod kojih je utvrđen znatan porast kreditnog rizika, ali još nisu u statusu neispunjavanja obveza (skupina 2).

Zamjetno niža razina troškova umanjenja vrijednosti za kreditne gubitke, a u manjoj mjeri i povećanje neto prihoda iz poslovanja doveli su i do dobrih poslovnih rezultata.^{viii}

Tablica 3. Kompozicija kredita prema sektorima u EU/EEA i Hrvatskoj, 30. rujna 2021. godine

	Hrvatska	EU/EEA
Kredit i potraživanja (mlrd. eura)	44,2	19.535,1
<i>Udjel loših kredita (%)</i>	3,6	2,1
<i>Omjer pokrivenosti (%)</i>	62,9	45,1
Kredit kućanstvima (mlrd. eura)	14,0	6.337,4
<i>Udjel loših kredita (%)</i>	5,8	2,5
<i>Omjer pokrivenosti (%)</i>	61,9	42,4
Od toga hipotekarni krediti (mlrd. eura)	5,6	4.036,7
<i>Udjel loših kredita (%)</i>	3,3	1,9
<i>Omjer pokrivenosti (%)</i>	55,0	25,8
Kredit tvrtkama (mlrd. eura)	9,9	5.584,2
<i>Udjel loših kredita (%)</i>	7,6	4,2
<i>Omjer pokrivenosti (%)</i>	64,0	48,0
Od toga SME krediti (mlrd. eura)	4,9	2.343,4
<i>Udjel loših kredita (%)</i>	10,2	5,3
<i>Omjer pokrivenosti (%)</i>	63,5	48,6
Od toga krediti za nekretnine (mlrd. eura)	4,3	1.249,0
<i>Udjel loših kredita (%)</i>	8,3	5,4
<i>Omjer pokrivenosti (%)</i>	58,1	35,8

Izvor: Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo (2022). Risk Dashboard, Data as of Q3 2021, Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, Pariz.

Ponovno kvarenje kvalitete imovine banaka akcelerirano je pandemijom kroz rast premija rizika i rezervacija na profitabilne kredite (skupina A-1), povećanja kategorije restrukturiranih izloženosti i migracije u skupinu 2 djelomično je i zbog omogućenih moratorija i restrukturiranja. Gledanje unaprijed primjenom međunarodnog standarda financijskog izvještavanja 9 omogućilo je rast kategorije skupine 2 unutar skupine 1. Primjerice, od lipnja 2020. do lipnja 2021. pao je udjel skupine 1 za 1,2 %, skupina 2 je porasla za 23,3 %, a skupina 3 je pala za 26,7 %. Uvedeni moratoriji automatski ne klasificira potraživanja kao restrukturirana ili u status neplaćanja ako su zadovoljeni kriteriji za moratorij prema vodiču (Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, 2020). U lipnju 2020. godine oko 870 milijuna eura odobrenih kredita koji su udovoljavali kriterijima EBA-e za moratorije je evidentirano i izvještajima banaka što predstavlja procijenjenih oko 7,5 % ukupno izdanih kredita kompanijama i kućanstvima, a udjeli po zemljama se značajno razlikuju (npr. Cipar 50 % svih kredita, Portugal i Mađarska 20 %). Gotovo 17 % kredita pod moratorijem bilo je u skupini 2 što je gotovo dvostruko od ostalih kredita, a s druge strane omjer neprihodujućih kredita pod moratorijem bio je 2,5 % jer su uglavnom sheme moratorija bile omogućene samo profitabilnim i kvalitetnim dužnicima (skupina A-1) (Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, 2022).

Određeni trend smanjivanja loših kredita u Europskoj uniji je prisutan, no postoje velike razlike u razini neprihodujućih kredita zemalja EU-a. Zapadne zemlje imale su manje neprihodujućih kredita od istočnih zemalja, što je i posljedica asimetričnog utjecaja krize na pojedine zemlje. Donesene su aktivnosti na nacionalnim razinama i europskoj razini koje su dovele do uravnoteženja udjela neprihodujućih izloženosti pri čemu su u vrijeme pandemije banke ušle spremne za nove izazove i segmentu neprihodujućih izloženosti. Već polovicom 2020. godine trend pada udjela loših kredita je zaustavljen, a postale su vidljive poteškoće oko vraćanja kredita u svim sektorima i opasnost od nesolventnosti što je akcelerirano pandemijskim učincima i očekivanjima.

Različite institucije predlažu regulatorne i supervizorske inicijative i modele rješavanja portfelja nekvalitetne imovine banaka. Europska komisija također ulaže značajne napore u pravovremeno identificiranje i upravljanje neprihodujućim izloženostima, s jedne strane i da bi pojedinci i poslovni subjekti imali pristup kreditnim izvorima i nadalje.

Posljednjih godina Europska komisija predstavila je odlučne mjere radi suočavanja sa značajnom zastupljenošću neprihodujućih izloženosti nastalih kao posljedica velike financijske krize.^{ix} Europska komisija 2018. godine donijela je paket strukturnih i drugih mjera s ciljem daljnjeg snižavanje udjela loših kredita kojima se nastoji spriječiti njihovo ponovno gomilanje. Potkraj travnja 2020. Europska komisija donijela je mjere u bankarstvu kao reakciju na Covid-19 sa svrhom relaksacije uvjeta kreditiranja kućanstava i poduzeća u EU-u. Na ovaj način banke se ohrabruje da podnesu teret krize i potpomognu najugroženije sektore kućanstava, poduzeća, pogotovo malih i srednjih poduzeća. Među ostalim prilagođavaju se rokovi računovodstvenih standarda za kapital banaka, drugačiji tretman za javna jamstva odobrena tijekom kriza, promjene u zahtjevima koji se tiču financijske poluge, potiču se banke na poticajne mjere na mala i srednja poduzeća i infrastrukturnih projekata, fleksibilnost u okviru propisa EU-a kada je riječ o zakonodavnom i nezakonodavnom moratoriju na otplatu kredita i izbjegavanje automatske klasifikacije izloženosti u različite razine što je dva puta produljeno zbog trajanja pandemije, a u svrhu neopravdanog povećanja nepriznatih gubitaka u bilancama banaka.

4 Koncepti suvremenog upravljanja portfeljima neprihodujućih izloženosti

Povijesni primjeri trendova značajnije zastupljenosti loših kredita u portfeljima ukazali su na postojanje korisnih tradicionalnih metoda za njihovo rješavanje. Strategije i akcije koje su se koristile u povijesnim nedaćama sustava sa značajnim izloženostima lošim plasmanima mogu poslužiti kao dobra osnova za današnje mjere i preporuke uvažavajući nove izazove i osuvremenjivanje sustava. Problem značajne zastupljenosti neprihodujućih izloženosti i suočavanje s lošim kreditnim portfeljima kroz povijest se događalo često. Primjerice japansko „izgubljeno desetljeće“, SAD „Savings&Loans crisis“ iz 1980. godine, Južna Koreja 1997. godine, Švedska od 1991. do 1993. godine, Turska od 2001. do 2002. godine, države Europske unije: Irska, Španjolska, Slovenija. Kriza hipotekarnih kredita u SAD-u iz 2008. godine i njezine implikacije na ekonomske tokove klijenata financijskog i ekonomskog sustava utjecale su na bankovnu profitabilnost i sposobnost novih kreditiranja jer su krediti postali rizičniji, a posljedične rezervacije više, visoki omjeri kredita i vrijednosti, ograničenja kreditiranja, pad cijena nekretnina i ostale imovine, povećanje prijetnji i prijevara, neočekivani gubici uz očekivane, složeniije strukture, percepcija rizika, loš utjecaj kreditnih rejtinga, loši sustavu upravljanja rizicima, povećanje stopa neispunjavanja obveza i sl.

Ciklus loših kredita ima i neke zakonitosti od nastanka do njegova rješenja. U prvoj fazi detektiraju se visoke razine neprihodujućih izloženosti pri čemu je niska stopa pokrivenosti tih izloženosti. Tijekom prve faze nastoji se povećati stupanj pokrivenosti i redukcije razlike u transakcijskoj vrijednosti i neto knjigovodstvenoj vrijednosti portfelja. U drugoj fazi primjetna je visoka razina loših izloženosti, ali uz povećanje stope pokrivenosti. Inicijative su usmjerene na povećanje razine vraćanja kredita zbog prethodnih aktivnosti. U trećoj fazi razina loših kredita je u opadanju s još uvijek visokom razinom pokrivenosti.

Daljnji naponi idu k povećanju stope povrata kredita s uglavnom povišenim stopama povrata kredita. U zadnjoj fazi razina neprihodujućih kreditnih izloženosti je prihvatljiva s održivim omjerima pokrivenosti tih izloženosti.

Shema 1. Ciklus razvoja i rješenja poteškoća s lošim kreditima prema stupnjevima značajnosti loših plasmana

Izvor: Vijeće Europske unije (2017c). Report of the FSC Subgroup on Non-Performing Loans [e-publikacija], Vijeće Europske unije, Bruxelles.

Pri izboru metoda upravljanja lošim kreditima banke su obvezne procijeniti koje aktivnosti i strategije će donijeti bolje učinke u smislu ostvarenja neto sadašnje vrijednosti za banku. U kontekstu pronalaska najbolje opcije za dužnika radi se kompletna procjena njegova kredibiliteta uzimajući u obzir i druge obveze dužnika, pri čemu se dužnici segmentiraju za uspješnu implementaciju mjera restrukturiranja. U kontekstu kolaterala banke moraju nadzirati vrijednost imovine na redovitoj bazi i aplicirati adekvatne tržišne diskonte. Banke nadziru apsolutne i relativne omjere loših kredita i rane znakove upozorenja kao i granuliranost portfelja, a sve mora biti usklađeno sa strategijom upravljanja lošim kreditima i aktualnim operativnim planovima. Za analizu napretka koristi se opsežan okvir ključnih indikatora poslovanja. Razvojem financijskih sustava nastaju novi komplementarni ili sveobuhvatniji pristupi, metode i tehnike njihova upravljanja. Elementi i solucije za uspjeh pri upravljanju lošim plasmanima u osnovi se dijele na preventivne i naknadne aktivnosti te s obzirom na stupanj kontrole banke nad poduzetim aktivnostima i to: iskusni timovi, posvećenost i jasna strategija i inicijative naplate potraživanja, restrukturiranju ili čišćenju bilanci, razvijeno sekundarno tržište potražnje i servisiranja, ali i sekuritizacijskog tržišta, snažna kapitaliziranost i rezervacije, legalni okvir za društva za upravljanje imovinom, stečajne programe, izvansudsko restrukturiranje, egzaktno podatkovne baze i informacijski sustavi, robusan mehanizam nadzora i rezolucije i sl. (KPMG, 2017).

Pojam proaktivni kreditni menadžment odnosi se na aktivnosti usmjerene na upravljanje lošijim dijelom portfelja, a neizostavan dio je i specifični izvještaj o apetitu rizika koji predstavlja artikulaciju agregatne razine rizika koje su financijske institucije voljne prihvatiti ili izbjeći da bi se postigli poslovni i strategijski ciljevi. Uključuje kvalitativne izvještaje kao i kvantitativne mjere izražene relativno prema zaradama, kapitalu, mjerama rizika, likvidnosti i ostalim relevantnim mjerama. Uključuje i teže mjerljive rizike kao što je reputacijski, rizik vođenja posla, rizike pranja novca i neetičnih praksi u poslovanju. Banke uspostavljaju i jedinice za loše kredite kao funkcionalnu i odvojenu organizacijsku jedinicu unutar banke fokusiranu na proces naplate loših kredita, poduzimaju rane aktivnosti (prije nego se neka izloženost klasificira kao neprihodujuća) ili aktivnosti prognoziranja. Tu je zaseban odbor za problematičnu imovinu kao mogući funkcionalni zasebni dio. Kad ne postoje realne opcije restrukturiranja dužnika, razmatraju se različite mogućnosti likvidacije uključujući sudske i izvansudske opcije, a moraju uvesti i interne kontrole da bi bile sigurne jesu li mehanizmi likvidacije učinkoviti i

djelotvorni (Europski odbor za sistemske rizike, 2017). Zaštita imovine kao mehanizam ima različite modalitete, a u tu skupinu mogu se svrstati i sustavne potpore donezene kao posljedica pandemije COVID.

Mogu se osnovati i tvrtke za upravljanje imovinom^x koje su specijalni pravni subjekt na koji se prenosi imovina koja se transferira iz bilance banke, a tvrtku je subjekt određenih zahtjeva i uvjeta. Uporaba sekuritizacije neprihodujućih kredita koristila se i ranije i nije novi fenomen u Europi, primjerice 80-ih godina prošlog stoljeća u SAD-u i 90-ih godina u azijskim zemljama. Posljednjih nekoliko godina prisutan je primjer uključenosti država u razvoj sekundarnog tržišta loših kredita u europskim i azijskim zemljama, a naročito je došao do izražaja u zemljama s višim razinama udjela loših kredita u ukupnim plasmanima. Od 2016. godine javlja se ponovna aktivnost na tržištima sekuritizacije kao oblik državno jamčenih shema vezanih uz neprihodujuće kredite,^{xi} a najveća vrijednost sklopljenih poslova, to jest transakcija s ovakvim shemama, prema bruto knjigovodstvenoj vrijednosti ostvaren je u Italiji (75 %), zatim u Grčkoj (13 %), Irskoj (10 %), Portugalu (1 %) i Španjolskoj (1 %), a oko 75 % ostvarenih transakcija uključivalo je element državnog jamstva (Deloitte, 2020). Talijanski, grčki i ostali modeli konceptualno su slični. Portfelji neprihodujućih kredita transferiraju se u subjekt posebne namjene koji se financira izdavanjem vrijednosnih papira osiguranih imovinom ili zapisima, koji imaju fiksnu ili varijabilnu stopu i organizirani su u tranše različitih prioriteta. Ovaj oblik sekuritizacije pomaže bankama u rasterećivanju kapitala i smanjivanju utjecaja na račun dobiti i gubitka. Države daju jamstva *senior* tranšama u slučaju neizvršenih obveza u obliku premije na zamjene kreditnih neplaćanja (engl. *credit default swap*) ugovora između države i specijalnoga pravnog subjekta, a Komisija potvrđuje da te sheme nisu oblik državne potpore. Posljedično izdani financijski instrumenti dobivaju niži ponder rizika jer za njih jamči država, a zauzvrat će država primiti naknadu prema tržišnim uvjetima. Cilj ovih shema je privući širok spektar ulagača i podržati banke u njihovim nastojanjima da smanje udjele neprihodujućih izloženosti u svojim bilancama (Europska komisija, 2019b).

Procjena Europske komisije pokazala je kako će državna jamstva biti nadoknađena u skladu s tržišnim uvjetima prema riziku koji je preuzet (na način koji bi bio prihvatljiv i za privatnog operatera koji podliježe tržišnim uvjetima) (Europska komisija, 2019b). Rizik države limitiran je s obzirom na to da se državno jamstvo donosi samo na *senior* tranšu obveznica koje prodaje subjekt posebne namjene. Državno jamstvo na *senior* tranšu aktivirat će se samo ako je više od 50 % rizičnih tranši za koje država ne aktivira uspješno prodano sudionicima na tržištu. Na ovaj se način osigurava testiranje distribucije rizika na tržištu prije nego što država preuzme rizik. Državna naknada za preuzeti rizik bit će u skladu s tržištem. Naknada za jamstvo temeljit će se na tržišnom *benchmarku* i odgovarati razini i trajanju rizika koji je država preuzela pri davanju jamstva.

Direktna prodaja potraživanja najčešće je primjenjivan model rješavanja portfelja loših kredita posljednjih nekoliko godina u Hrvatskoj. Tako je u razdoblju od 2015. godine do 2020. godine bruto vrijednost prodanih neprihodujućih kredita iznosila oko 26,7 mlrd. HRK čija je ukupna prosječna prodajna cijena bila 9,7 mlrd. HRK, a diskontne stope kretale su se između 37 i 78 %^{xii}. U zemljama europodručja, razlika između neto knjigovodstvene vrijednosti neprihodujućih kredita^{xiii} i cijene po kojoj su investitori spremni kupiti takav kredit na sekundarnom tržištu kretala se u različitim zemljama između 10 i 50 % (Europska središnja banka, 2018).

Praksa i teorija poznaju različite tehnike rješavanja navedenih problema pri čemu postoje i suvremene tehnike koje bi obogatile i unaprijedile financijsko tržište i uspješnije riješile i eksternalije i njihove loše učinke. Modeli se razlikuju prema složenosti i dosadašnjoj primjenjivosti i svakako ih treba promatrati kao komplementarne, a ne isključujuće aktivnosti. Naposljetku, višegodišnji naponi uspostave unije tržišta kapitala i razvoja inovativnijih financijskih instrumenata upravo bi bili potaknuti instrumentom sekuritizacijskih proizvoda temeljenih na neprihodujućim izloženostima i uz potpore država, a podatkovni okvir (npr. Ana Credit baza) i praksa već su na raspolaganju.

5 Zaključak

Klasifikacija izloženosti u različite kategorije kao metodologija već se nekoliko desetljeća razvija i evoluirala, a najnoviji koncept dao je dodatan doprinos u raščlambi različitih kategorija izloženosti u upravljačke, supervizorske i računovodstvene svrhe. No zbog pojave zdravstvene krize i stavljanja nekih kriterija na poček, taj analitički instrumentarij nije još dao bazu za donošenje zaključaka i učinkovitije upravljanje. Lekcije naučene nakon posljednje krize iskustveno su pomogle da se fleksibiliziraju neelastične norme u Europskoj uniji i ostvare brže reakcije. Među ostalim, došlo je, primjerice, do fleksibilizacije fiskalnih pravila, pravila državnih potpora, supervizije kreditnih institucija, prudenčijalnih i računovodstvenih pravila klasifikacije plasmana, pravila ovrha, monetarne politike i instrumenata i sl. U tom su smislu mjere uključivale monetarne mjere, fiskalne stimulanse i *ad hoc* regulatorne pakete za poticaj kreditnim tržištima i bankovno kreditiranje kućanstava i poduzeća (Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, 2021).

Problematika nekvalitetnih plasmana u aktivama banaka i njihova negativnog utjecaja na financijski sustav, njegove korisnike, vlasnike i upravljače bankama i druge dionike kao što su regulatori, supervizori, stručna javnost i sl. predmet je brojnih znanstvenih radova. Rad na holistički način ukazuje na uzročno-posljedične odnose navedenih sudionika i daje preporuke preventivnog, ali i proaktivnog djelovanja na upravljanje kreditnom aktivom kroz cjelokupni kreditni proces. Na sustavan način prikazuje se cijeli sustav i strategije upravljanja lošim plasmanima, internim ili eksternim aktivnostima i mehanizmima. Isto tako daju se i prijedlozi inovativnih *post festum* rješenja u sustavima ili bankama sa značajnijom zastupljenošću neprihodujućih izloženosti. Predložena rješenja nisu suprotstavljena ni isključujuća i nerijetko se koriste kao komplementarne sheme njihova rješavanja. Učinkovit menadžment kreditnog rizika je kritična komponenta sveobuhvatnog pristupa upravljanju rizikom i esencijalna za dugoročni uspjeh svake banke. Stoga se u radu daju preporuke za komplementarne setove mjera za sprječavanje eskalacije loših kredita u bilancama banaka i učinkovitije upravljanje lošim plasmanima i bankama u cijelosti s posebnim naglaskom na praktična već testirana rješenja. Regulatorna i supervizorska rješenja, okviri, prijedlozi, inicijative i preporuke uspostavile su temelj za primjenu i naprednijih metoda koje su dobrodošle na plitkim i bankocentričnim financijskim tržištima. Rad pokriva cjelokupnu ključnu taksonomiju vezanu uz nekvalitetne plasmane na hrvatskom jeziku.

Literatura

Balta, N., Vašiček, B. (2020). Financial channels and economic activity in the euro area: a large-scale Bayesian VAR approach, *Empirica*, 47 (2), 431-451. Dostupno na: <https://doi.org/10.1007/s10663-019-09432-x> (pristupljeno 31.3.2022.)

Basel Committee on Banking Supervision [BCBS] (2017). Prudential treatment of problem assets-definitions of non-performing exposures and forbearance, Basel Committee on Banking Supervision, Basel. Dostupno na: <https://www.bis.org/publ/bcbs128.htm> (pristupljeno 31.3.2022.)

Bernanke, B., Gertler, M., Gilchrist, S. (1999). The Financial Accelerator in a Quantitative Business Cycle Framework, u: Taylor, J. B., Woodford, M. (ur.), *Handbook of macroeconomics, Volume 1C* (1341-1393), Elsevier, Amsterdam,

Bernanke, B., Gertler, M. (1989). Agency Costs, Net Worth, and Business Fluctuations, *The American Economic Review*, 79 (1), 14-31. Dostupno na: 10.22004/ag.econ.292693 (pristupljeno 31.03.2022.)

BCBS (2006). *Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework – Comprehensive Version*, Basel: Basel Committee on Banking Supervision. Dostupno na: <https://www.bis.org/publ/bcbs128.htm> (pristupljeno 31.3.2022.)

Cappiello, L., Kadareja, A., Kok, C., Protopapa, M. (2010). *Do bank loans and credit standards have an effect on output? A panel approach for the euro area*, Europska središnja banka, Frankfurt. Dostupno na: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1150.pdf> (pristupljeno 31.3.2022.)

Deloitte (2020). *NPL securitisations and related governmental guarantee schemes in Europe*, Deloitte UK. London. Dostupno na: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/uk/Documents/corporate-finance/deloitte-uk-npl-securitisation-report.pdf> (pristupljeno 31.3.2022.)

EBA (2014). *EBA FINAL draft Implementing Tehnical Standards: On Supervisory reporting on forbearance and non-performing exposures under article 99 (4) of Regulation (EU) No 575/2013*, Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, Pariz. Dostupno na: <https://eba.europa.eu/sites/default/documents/files/documents/10180/449824/a55b9933-be43-4cae-b872-9184c90135b9/EBA-ITS-2013-03%20Final%20draft%20ITS%20on%20Forbearance%20and%20Non-performing%20exposures.pdf> (pristupljeno 31.3.2022.)

EBA (2019). *The EBA Methodological guide, Risk indicators and detailed risk analysis tools*, Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, Pariz. Dostupno na: <https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/documents/10180/1380571/343e01d7-0c8f-4d7f-b59e-cc23a7b9dd9d/Revised%20EBA%20Methodological%20Guide%20-%20Risk%20Indicators%20and%20DRAT%20%2820%20March%202019%29.pdf> (pristupljeno 31.3.2022.)

EBA (2021). *Risk assesment of the European banking system*, December 2021, Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, Pariz. Dostupno na: https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/Risk%20Analysis%20and%20Data/EU%20Wide%20Transparency%20Exercise/2021/1025102/Risk_Assessment_Report_December_2021.pdf (pristupljeno 31.3.2022.)

EBA (2020). *Guidelines on legislative and non-legislative moratoria on loan repayments applied in the light of the COVID-19 crisis*. Dostupno na: https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/Publications/Guidelines/2020/GL%20amending%20EBA-GL-2020-02%20on%20payment%20moratoria/960349/Final%20report%20on%20EBA-GL-2020-02%20Guidelines%20on%20payment%20moratoria%20-%20consolidated%20version.pdf (pristupljeno 31.3.2022.)

EC (2018). *Monitoring report on risk reduction indicators*, Europska komisija, Bruxelles. Dostupno na: https://www.consilium.europa.eu/media/37029/joint-risk-reduction-monitoring-report-to-eg_november-2018.pdf (pristupljeno 31.3.2022.)

EC (2019b). *State aid: Commission approves market conform asset protection scheme for banks in Greece*, Europska komisija, Bruxelles. Dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_19_6058 (pristupljeno 31.03.2022.)

Europska investicijska banka (2014). *Unlocking lending in Europe* [e-publikacija], Europska investicijska banka, Luxembourg. Dostupno na: https://www.eib.org/attachments/efs/economic_report_unlocking_lending_in_europe_en.pdf (pristupljeno 31.3.2022.)

Europska komisija EC (2019a). Četvrto izvješće o napretku u smanjenju loših kredita i daljnjem smanjenju rizika u bankarskoj uniji, Europska komisija, Bruxelles. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029> (pristupljeno 31.3.2022.)

Europska središnja banka (ECB) (2018). *Financial Stability Review: November 2017*, Europska središnja banka, Frankfurt. Dostupno na: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/fsr/ecb.financialstabilityreview201711.en.pdf> (pristupljeno 31.3.2022.)

Europski odbor za sistemske rizike (ECSR) (2017). *Resolving non-performing loans in Europe*, Europski odbor za sistemske rizike, Frankfurt. Dostupno na: https://www.esrb.europa.eu/pub/pdf/reports/20170711_resolving_npl_report.en.pdf (pristupljeno 31.3.2022.)

Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo (EBA) (2022). *Risk Dashboard, Data as of Q3 2021*, Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, Pariz. Dostupno na: https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/Risk%20Analysis%20and%20Data/Risk%20dashboard/Q3%202021/1025829/EBA%20Dashboard%20-%20Q3%202021%20v2.pdf?retry=1 (pristupljeno 31.3.2022.)

Hrvatska narodna banka (2017). *Odluka o klasifikaciji izloženosti u rizične skupine i načinu utvrđivanja kreditnih rizika*. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2017_11_114_2666.html (pristupljeno 31.3.2022.)

KPMG (2017). *Non-peforming loans in Europe – What are the solutions*, KPMG, Amstelveen. Dostupno na: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/xx/pdf/2017/05/non-performing-loans-in-europe.pdf> (pristupljeno 31.3.2022.)

KPMG (2019). *Overview of the Hercules scheme*, KPMG, Amstelveen. Dostupno na: https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/gr/pdf/2019/12/NPEs_securitization_HERCULES.pdf (pristupljeno 31.3.2022.)

Krueger, R. (2002). *International Standards for Impairment and Provisions and their Implications for Financial Soundness Indicators*, Međunarodni monetarni fond, Washington. Dostupno na: <https://www.imf.org/external/np/sta/npl/eng/2002/rk0702.pdf> (pristupljeno 31.3.2022.)

Međunarodni monetarni fond [IMF] (2006). *Financial Soundness Indicators: Compilation Guide*. Dostupno na: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fsi/guide/2006/index.htm> (pristupljeno 31.3.2022.)

Moccero, D. N., Pariès, M. D., Maurin, L. (2014) Financial conditions index and identification of credit supply shocks for the euro area, *International finance*, 17(3), 297-321. Dostupno na: <https://doi.org/10.1111/inf.12056> (pristupljeno 31.03.2022.)

Pavković, A., Marošević, K., Cesarec, A. (2019b). Determinants of the corporate nonperforming loan volume in the Republic of Croatia, u: Leko Šimić, M. i Crnković, B. (ur.), 8th *International Scientific Symposium Economy of Eastern Croatia-Vision and Growth*, Sveučilište Josip Juraj Strossmayer, Ekonomski fakultet, Osijek, 485-499.

Pavković, A., Hrgović, R., Cesarec, A. (2019c), Impact of non-performing loans on banks loan portfolio and economic growth in the Republic of Croatia and Bosnia and Hercegovina, *Zbornik Radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, Special issue*, 7-20.

Vijeće Europske unije (EU Council) (2017c). *Report of the FSC Subgroup on Non-Performing Loans* [e-publikacija], Vijeće Europske unije, Bruxelles. Dostupno na: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9854-2017-1>

Bilješke

ⁱ Primjerice u EU/EEA izloženost kreditnom riziku iznosila je 83,2 %, a u Hrvatskoj 90,1 % potkraj trećega kvartala 2021. godine (Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo, 2022).

ⁱⁱ Kreditnu kvalitetu može se odrediti s obzirom na kreditnu procjenu vanjskih institucija za procjenu kreditnog rizika ili kreditnu procjenu agencija za kreditiranje izvoza. Prema važećoj metodologiji, kategorije izloženosti imaju šest stupnjeva kreditne kvalitete i pripadajućih pondera rizika od 0 do 150 % za različite kategorije izloženosti. Klasifikacija u rizične skupine primjenjuje se na financijske instrumente koji su u skladu s Međunarodnim standardom financijskog izvještavanja 9 doneseni 2014. godine, a u primjeni su od početka 2018. godine (financijska imovina koja se mjeri po amortiziranom trošku, financijska imovina koja se mjeri po fer vrijednosti kroz ostalu sveobuhvatnu dobit i ostale izloženosti).

ⁱⁱⁱ Svaka izloženost raspoređuje se u jednu od 16 kategorija izloženosti prema osobi dužnika, osiguranju duga, statusu rizičnosti i sl.

^{iv} U odgovarajuće rizične skupine klasificiraju se izvanbilančne stavke na osnovi kojih je kreditna institucija izložena kreditnom riziku zbog nemogućnosti povrata novčanih odljeva koji mogu nastati odnosno koji nastaju plaćanjem preuzetih izvanbilančnih obveza. Kreditna institucija dužna je pri procjeni rezerviranja za izvanbilančne stavke primjenjivati konverzijski faktor.

^v engl. *Non – performing loans*.

^{vi} Izvješćivanje o lošim kreditima primjenom MSFI-a i FINREP-a u EU-u obavezno je od rujna 2014. godine.

^{vii} Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo izdalo je metodološki vodič 2019. godine kojim se potiče transparentnost i homogenost metodologije u kontekstu službene upotrebe indikatora za praćenje statistike evaluacije rizičnosti u bankama i bankovnim sustavima zemalja Europske unije.

^{viii} Hrvatska narodna banka (2022).

^{ix} Vijeće za ekonomske i financijske poslove 2017. godine izradilo je „Aksijski plan za rješavanje problema loših kredita u Europi“ u kojem su navedene sve poduzete mjere proteklih godina, rezultati tih poduzetih mjera i područja i instrumente koje je potrebno redefinirati i uspostaviti. Europska komisija (2019a). Dostupno na: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/07/11-conclusions-non-performing-loans>

^x Engl. *Asset management company*. Kolokvijalno se naziva i *bad bank*.

^{xi} Poput talijanskih GACS (tal. *Garanzia Cartolarizzazione Sofferenze*) i grčkih HAPS (engl. *Hellenic Asset Protection Scheme*) od 2019. godine. Grčka ima jedan od najviših NPL omjera u Europskoj uniji,

koji je na vrhuncu iznosio 47,1 % u rujnu 2016. godine. Očekivalo se kako će 2020. godina biti aktivna godina na grčkom NPL tržištu zbog HAPS sheme, no zbog pandemije COVID-19 broj NPL-ova je porastao u 2020. godini (KPMG, 2019).

^{xii} Izrada autora prema HNB (2021). Podaci o prodanim potraživanjima kreditnih institucija tijekom izvještajnog razdoblja.

^{xiii} Odnosi se na vrijednost po kojoj su banke spremne prodati neprihodujući kredit.

